

ОПОВІДАННЯ

ВЯЧЕСЛАВА БУДЗИНОВСКОГО.



ЧЕРНІВЦІ 1897.

Накладом автора.

З друкарні „Рускої Ради“ в Чернівцях.

891.14

В25

Одго

ДВА ПРИЯТЕЛІ.

Сиділи при пиві, тай думку думали.

Хтож иньший, як не они оба — два приятелі? Один бородатий, з високим чолом і веселими хоч заспаними очима — се професор, окраса віденьської медицини. Той другий, звичайний собі адвокат. Були такі приятелі, які у нас давно вже перевели ся. Нині можна таких подибати ще лиш у старих книжках, у мітольоїї. Чи бачив хто коли, щоб один з них показав ся на сьвіт божий без товариства другого?! Они розлучали ся лише тоді, коли йшли до своїх фахових занять.

Вже в тім, що оба уважали за відповідне о одній і тій самій порі появити ся на тій долині сліз і горя, що однаковим плачем привитали сьвіт, зазначили они недвозначно свою прихильність до себе. Пусте, що не одна грудь їх кормила, бо за те дошкулювала їм одна і та сама, для обох однаково тверда лавка шкільна; они рівно ненавиділи однаково скучну для себе науку і однаково „несправедливих“ учителів, і в часах студентських любили одну і ту саму дівчину, однаково нещасливо. Словом, хоч тіла їх заховали кожде для себе свою індивідуальність, душі їх зіляля ся в одно. І тепер ще, хоч по дорозі життя

погубили безповоротно літа молодости, хоч зуб часу вигриз уже на голові професора малу лисину, а адвоката присилював глядіти ратунку в чорних мастях, приязнь їх не остигла, все була молода. Спільне було і їх мешкане. Рівно ненавиділи ті бездушні чотири стіни свого житла. В одній гостинниці харчували ся, один дах одної „кнайпи“ хоронив голови їх від промінів місяця, при однім столі спивали одно пиво. Спільні були їх утіхи, а спільних журб жадних не мали.

Подивляли їх люди і ставили за примір. Тільки старі панни говорили, що се хороблива пересада. Приязнь та не подобала ся їм, бо їй іменно приписували вину, що жаден з тих приятелів і не думав женити ся. Они-б може заризикували таку карколомну штуку, але тоді лиш, коли-б до всіх своїх теперішніх спільностей, могли побрати ся з спільною жінкою. Але се, звісно, між порядними людьми річ немислима. Через те й они пропащі, на віки пропащі... Так думали старі панни. А они? Сиділи при монахійськім пиві тай таку думку мали, що кавалерске жите у веселім Відні, — одним словом — гарне, і не варто женити ся...

Минали дні і літа минали. І знов зійшли ся приятелі при куфлику монахійського.

— Знаєш, брате, смерть за плечима, а як не смерть, то старість на карку — зачав адвокат. — Підоптали ся ми вже. Хтож буде розгрівати старі наші кости? Вже і жолудок щось мені не служить... Кажуть, що найліпший лік на жолудковий катар — то... то жінка. Ти медик, то знаєш се найліпше.

— Справді, жінка — сказав понуро професор. — На жолудковий катар фармакологія ліку

не має. Але я дякую за таку гірку пігулку — бррр!

Мимо поверховного цинізму, розмова та зробила на професорі не-аби-яке вражіне. Від довшого часу і его гриз той самий червак. Став менше говорити, а більше думав.

Сиділи при пиві і думку думали. Адвокат силував ся вести розмову, але она все уривала ся. Професор збував его короткими, неозначеними звуками і мовчав.

— О чім ти так думаєш до біса?

-- Я думаю... думаю просити тебе за дружбу.

— Ти — мене? Жартуй здоров! Ти жениш ся?

— Женю ся, завтра мое весіле...

Адвокат задеревів. Вже й пиво не смакувало ему. Просиділи ще годину мовчки і пішли спати.

* * *

Молода жила у Фльорісдорфі під Віднем. Молодий і его дружба надїхали саме в тій хвилі, коли весільна дружина готова була рушити до церкви.

Для адвоката нова і немила несподіванка. Жінка его приятеля, то его давнійша любка. У Відни познайомили ся, любили ся щиро, як Бог приказав — якийсь час. Вкінци, як і се часто буває, навкучили ся собі і розійшли ся. По п'ятих літах розлуки отсе зійшли ся. Роз'ясненість адвоката поясняв собі професор на свій лад. Думав, що приятеля бентежить ще его поступок, що той ще не може найти ся в нових обстави-

нах. Жінка професора, давня любка адвоката, удавала, що не пізнає колишнього свого милого.

Вернули до Відня, — всі троє. Адвокат був приятелем дому професора. Щоби професор не думав, що через жінку втратив приятеля, витолкувала она ему, що адвокат повинен у них харчувати ся. На тім і стало. Она не думала також нищити їх привичок з кавалерських часів. Не противила ся, коли они без неї або й з нею пішли собі по обіді на свою чорну, а по вечери на свій „крігель“ монахійського. І було як бувало — з тою лиш маленькою ріжницею, що тепер лучило їх одно спільне звено більше, як колись.

— Дивіть, — казали одні — навіть жінка не розлучила їх. — Другі знов трагічно кивали головами і говорили, що професор „дурень“.

* * *

Минув рік. Щасливо і в найліпшій згоді так з жінкою, як і з приятелем.

— Бачу, що жінка, то не така страшна річ, як ми то давніше думали — говорить нераз професор до свого приятеля. — З щирого серця раджу тобі, щоби і ти пішов за моїм приміром.

— Мені і так добре — відповідав той. — А впрочім мав би я так оженити ся як ти... і вкусив ся в язик.

Професор не мав права силувати приятеля, але дуже радо був би висватав его. Тоді може не так часто забігав би до него в пору, коли повинен був знати, що его самого нема дома. Оно — правда — нічо страшного, коли приятель відвідує его жінку, але до домашнього супокою се не дуже причиняє ся. Все має свої границі,

як приятнь, так і професорська виrozumіість. Не мав відваги показати приятелеви своє невдоволенє, тільки жінці порадив, щоби звертала більше уваги на такт і людські язики.

— Не роби ся сьмішним — казала ему жінка і гладила его по бороді: — Ти сам знаєш, що підозріня твої безосновні. З твоїх уваг бачу, що твоя любов до мене зачинає стигнути, що ти мене починаєш переслїдувати і удаєш заздрісного лише для того, щоби мені дошкулити.

Перепросили ся поцілунком. Хоч настала вже година его викладу, він лишив ся. За хвилю надійшов адвокат. Жінка заявила, що має міґрену і замкнула ся в своїм будоарі. З того часу занедбував професор дуже часто свої урядові години. Казав, що має хрипку і не може викладати. Виручував ся асистентом. За его приміром зачала занемагати і жінка. Все о тій порі, коли професор повинен був вийти, але задля хрипки лишив ся дома, жінка діставала міґрену. Тоді також все так складало ся, що приходив до него его приятель просити о яку рецепту на жолудковий катар. Словом в хаті був шпиталь, а все для того, що професор виручував ся асистентом, а приятель не думав женити ся...

Раз, по веселім бенкеті в кружку товаришів, дістав професор правдиву хрипку, що в популярній медицині називає ся Katzenjammer. Рано не встав навіть як звичайно, о осьмій — переležав до десятої. Випив в ліжку каву, натягнув шляфрок і сїв за книжку.

— На виклад нині не йдеш?

— Любонько, нині субота. Ти забула, що в суботу викладів я не маю. Впрочім голова мене болить.

— Так пішов би пройти ся, провітрити голову.

— Ні, ліпше таки сидіти дома. Хиба ти схочеш зі мною перейти ся?

Жінка замовкла. Професор підійшов до шафки і став лагодити порошки.

— Не бій ся, жінко. Порошки вже готові. Зажий відразу, то може й не прийде до атак мігрени.

— Що се значить! Того мені вже за багато! Ти мене переслідуєш, ти мене мучиш! Видів хто — дістати такого тирана! Ліпше було втопити ся, як собі єв'їт вязати з таким недовірчивим деспотом. — Отрую ся або що...

Кинула ся на софу і — спазми готові. Професор сів у фотель і спокійно читав.

— Дзиррр! — озвав ся дзвінок. — Дзиррр, дзиррр!

— Руш ся! Вже є лік на твою мігрону.

Коли жінка не рухала ся, професор встав сам і відчинив двері.

— Ти по рецепту прийшов, на жолудок?— привитав професор адвоката. — Прошу, прошу! Куруйте ся обое! — і став збирати ся до відходу.

Приятель зам'яв ся. Зміркував, о що ходить. Уважав за відповідне не скористати з сердечних запросин професора і вийшов разом з ним.

— Мушу вислати жінку на якийсь час до купелів. Якась гістерия чешила ся єї, якісь уроєні хвори. Ти не запримітив сего?

— І я запримічую від якогось часу ненормальність в єї поведеню. Може так найліпше буде, як ти кажеш.

*

*

*

В понеділок раненько попрощався професор з своєю подругою. Виправляв її на курацію до Абації. Вдоволений, що на якийсь час збувся клопоту, біг до приятеля, щоби похвалити ся своїм солом'яним вдівством. Коли увійшов до канцелярії, була як раз дев'ята. В першій комнаті сиділи вже два писарчуки. Зайшов у канцелярію самого адвоката і задзвонив на слугу.

— Пан ще спить?

— Ні. Вийшов уже.

— Вийшов?! А то куди так рано?

— Не знаю. О осьмій приніс експрес якийсь лист. Пан прочитав, зібрався зараз і поїхав кудись фіякром.

Професор сів при столі, і став переглядати фотографії. Між иньшими найшов кілька примірників фотографій своєї жінки. Також із молодших, дівочих літ. Такі навіть, яких він сам не бачив.

— Ага! Значить, він знав її скорше як я. Гарна історія!

На бюрку лежала карта заадресована до конципієнта: „В полудне виїжджаю на кілька днів до Баден. Бути може, що перед полуднем до канцелярії цілком не вступлю. Підїть на термін Гекермана. О моїм виїзді не говоріть нікому, головнож професорови!“ — Послїдні слова були грубо підчеркнені.

„В тім є зв'язь, — думав професор — лиш одно неясне. Она їде до Абації, а він до Баден... Але хтось з них міг сказати неправду. Чи жінка сама поїхала, чи поїде з ним?“ — Над сим питанням професор найбільше задумався. Рішив, що найліпше буде самому поїхати в одно місце і в друге і наочно переконати ся.



Вступив до кавярні і казав принести собі розклад їзди. Порівнявши час, зміркував, що жінка виїхала з дому о пів години пізніше, як відходив той поїзд, котрим она мала їхати. Значить, *сим* поїздом на всякий случай не поїхала. Другий поїзд так до Абації, як і до Баден відходив в полудне. Підозріне змінилось майже в певність.

„Ідуть обое в полудне. Можу їх ще наполохати.“

Вступив ще до склепу, поробив якісь замовлення і пішов до патологічного інститута, де о дванадцятій мав виклад.

— Чудесні препарати маємо нині! — кликнув ему на зустріч асистент. — Самі рідкості! Гляньте лиш! — Аж поцмокував, показуючи ему на ті скарби, добуті з тіл мерців.

Очи професора світили ся. З роскошю зачав перевертати ті препарати. Аж по добрій хвилі опамятав ся, нагадав собі свою трагедию домову.

— Знаєте що? Коли ви призбирали такий чудесний материял, то пояснюйте его самі. Мені виберіть самі серця — і то жіночі!

Асистент відложив два приготовані примірники сердець.

— Більше нема?

— На иньших не найшов я нічого особливого, отже й лишив їх у приватнім посіданю мерців.

— Давайте їх тут! Позносїть всі, кілька їх е, але скоро!

Асистент з ножем побіг до трупарні і за хвилю принїс цілу миску жіночих сердець.

Студенти ждали у лавках.

„Мої панове! — почав професор свій виклад. — Оттут маєте пишну колекцію сердець, самих жіночих. Ви молоді, тож пояснене слабостий сердець жіночих повинно вас особливо інтересувати. Се, що нині почувате, придасть ся не одному з вас і в приватнім життю вашім.

Грімкі оплески аудиторії залунали на слова веселого професора. Він усміхнувся, погладив бороду, умачав руки в мийниці, вхопив за довгий ніж і говорив даліше:

— Хочу представити вам те серце жіноче таким, яким оно є без всяких поетичних прикрасок і хоробливого ідеалізму. Покажу вам, що оно не є нічо більше, як лиш мясо — мясо, і ще раз мясо. І крім мяса иньших ідеалів у него нема.

Сягнув у миску і підніс в гору одно серце.

— Оногди вияснив я вже вам брунатну атрофію серця з анатомічного і фізіологічного боку; нині приходить ся мені пояснити ту дегенерацію з боку філософічного. Сей препарат, котрий держу в руці, є власностию панни, котра попрацала ся з сям світом в сорок-шестій весні життя. Як часто і як всесторонно, до якої маси ріжнородних ідеалів мусіло оно бити, коли таке крихке. Дивіть, як влезить у него палець, коли лиш легонько натисну.

Професор роздусив рукою серце як грудку кулеші, кинув на тацку і подав студентам, щоби ближше придивили ся. Виполокав руки в мийниці і вхопив за друге. Розтяв ножем на чотири кусні і підніс в гору;

— Як виглядає інсуфіцієнція кляц, ви вже нераз бачили. Однак цікаво би віднайти причини того хоробливого стану. На тім серци, що нале-

жало до двадцятьлітної дівчини, аномалія та викінчена просто з артизмом — як написано у книжці. Подерті і вишарпані кляпи не замикають ні входу, ні виходу. Кілько то ідеалів мусіло туди влізти і вилізти?! — А сей примірик — бачите діру? Цілий мій палець влезить. Діру ту зробила револьверова куля. То серце видобуте з груди дівчини, о котрій писали вчерашні дневники, що застрілила ся з причини нещасливої любови; написано стояло, що „задня браку взаємности“... Думаєте, що се правда? Чи вірите, що котра дівчина спосібна відобрати собі жите задля браку взаємности? Ні! сего жадна не робить. Коли самоубійство дівчини стоїть в причиновій звязи з нещасливою любовю, то певно не брак взаємности був причиною самоубійства, а се, що взаємність пішла за далеко. Так і тут було...

Діраве серце, як і попередні, пішло на мисочці поміж студентів.

— А ся торба! То серце молодої жінки. Кілько оно ідеалів — окрім свого чоловіка — містило нараз, коли таке широке, як старий кальон а розіпхане, як по маневрах комісний черевик! Саме та ділятация була причиною її смерти. Правда, до прискореня смерти причинив ся її чоловік, бо коли ему стало за много того сердечного ідеалізму жінки, забрав ся до такої курації, що жінка умерла, а він яко „курпфшер“ пішов під ключ.

Професор глянув на годинник.

— Мої панове! Я маю небеспечно хору на серце пациентку і за хвилю мушу зробити їй лікарську візиту, тож вибачте, коли не перейду всіх препаратів. Ще лиш один з них поясню

вам. Отсе аневризматичне серце також власність замужньої жінки. Коли в якимсь місці стїна артерії, аорти або серця стратить елястичність і ослабне, тоді під тисненем крови місце се подає ся. Творить ся що раз більше і більше заглиблене. Оно може часом так розширити ся, що утворить формальну комірку. Се заглиблене, ся комірка називає ся аневризмою. Аневризми, особливо на серцю, дуже а дуже небезпечні. В них хоронить ся скріпла кров, котра може часом урвати ся, забіжить до мозку з кровію — і панка „шляк трафив.“ Сама аневризма може лопнути, а то так само, як би продїравив серце кулею або ножем. — Ся жінка мала також аневризму. В нїй ховало серце свій нешлюбний ідеал, коли надійшов чоловік. До часу терпів добродушний інтруза, аж коли терпеливість вичерпала ся, хотїв приятеля дому викинути з криївки. Але щож? Зі страху о свого миленького затріпало ся жіноче серце з такою силою, що стїни криївки показали ся за слабї, щоби видержати такий напір, і аневризма трїсла... Тепер даруйте, мої панове! Асистент докінчить за мене лекцію. Я мушу піти до пациентки з аневризмою...

„Ого! — думали собі студенти. — Наш професор робить постуни. Доси закропляв ся в ночи, а викладати приходив уже тверезий. По нинїшнім викладї видко, що тепер зачинає вже рано закроплювати ся“...

Професор вступив до склепу, взяв приготоване вже для него пудло, сїв на фіякра і поїхав на дворець.

* * *

Чверть години перед ним, заїхав на дво-
рець адвокат з своєю любкою. — Зайшли до
почекальні другої класи.

— Ану-ж він яким чудом довідає ся о тім
і нас тут заскочить? — каже дама. — Ходім
лучше до салі третьої класи. Він там певно не
загляне. — Або ні, я піду до третьої, а ти лиши
ся тут. Коли-б він, — борони Боже — явив ся,
дай мені в який спосіб знати.

— Добре!

Дама пішла до салі третьої класи, а її то-
вариш лишив ся в другій. Умовили ся, що на
перон вийдуть аж по другім дзвоненю, бо ану-ж
наднесе біда его при самім кінці! Адвокат все
спозирав на входові двері, чи не йде професор;
під ним ноги трясли ся.

Друге дзвонене! Подивив ся ще раз на
двері, вибіг з салі аж на браму.

— Нема! славити Бога!

Побіг на перон. Она вже ждала на него.

— Все добре! Сідаймо як найскорше і за-
микаймо ся!

Стоячи вже в дверох вагона відвернула
ся, щоб відобрати від него малий клуночок
подорожний.

— Ну, скорше, скорше! — наганяв адвокат.

Але она як би скаменїла, з місця не рушить.
Нїма, блїда з широко отвореними очима, дивить
ся в сторону входу. Він глипнув і собіж туди
очима — також скаменїв. Там стояв він, про-
фесор, грізний, грізний як ніколи. Губи затиснені,
груди філюють, як би їх щось розпирало, а очі
— очі! Якими блискавками они мечуть! — Ви-
глядав як той тигр, що готов скочити на жертву
своєї кровожадности, і ще хвиля — а розідре

єї на кусні, на атоми. Професор стояв хвилю, і рушив — іде в їх сторону. Рівним, повільним, але певним кроком ступає наперед і не спускає з очей своєї жертви. В одній, лівій руці — шпіц-рута, дротяна шпіцрута... страх як то мусить боліти, коли ударить! а друга рука... другої не було видко. Держить за собою, за плечима...

Ах, що він там може мати в тій другій руці —?! Певно револьвер! А так — не що иньше — тільки револьвер може пімстити, змити ту пляму, яку жінка подібним поступком кине на дім чоловіка.

Хотіла скрикнути о поміч, але горло, се жіноче горло сим разом відмовило послуху.

Зімліти — зімліти мені треба — мигнула думка у професорової. — Та ба, як се зробити? Він медик, зараз пізнасть, чи се справедливе чи удане.

Для кого з нас призначена та шпіцрута, а для кого револьвер? думав собі тимчасом адвокат і хотів загубити ся деє між публикою. Але людей на пероні вже не було, всі повсідали до вагонів. Думав утечи, але не міг; грізний погляд противника немов звязав ему ноги. Піт виступив ему на цілім тілі. — А грізний тигр вже щораз ближше і ближше; цвікає собі до кроку дротяною шпіцрутою, а зловіща права рука все за плечима...

Коби бодай заслонив мене своїм тілом сей проклятий лицар мій! — думала професорова. Але лицар не рухав ся, а она не могла зомліти...

Ще пять кроків, ще три, ще два, і стоїть перед ними, — веселий усміхнений, ліву руку — з шпіцрутою підніє до гори — вхопив за капелюх і елегантско поклонив ся. А другу руку

виймив нагло з-за плечий: — Отсе на до-
рогу — і подав — прегарний букет жінці.

— Чи се гарно, — говорив професор — не-
попрацавши ся з старим приятелем, не принявши
іградуляції, пускати ся з любкою у весільну по-
дорож? Думаю, що з приятелем годило ся ви-
пити з такої okazji.

Ну! всьдай-же! Уже третій раз дзвонили.

Було за пізно! „Цугсфірер“ заграв на трубці;
поїзд — з жінкою — рушив і щез за ста-
цією, а они все ще стояли німі, без слова.

— Не гнівай ся! — відізвав ся несміло
адвокат.

— Ну-ну! тільки без плаксивих сцен! —
відповів професор. — Ходім на пиво!

Всіли на фіякра — оба приятелі і поїхали
випити по кріглицу монахійського...

1896.



ДІРАВІ ЧЕРЕВИКИ.

До міста недалеко, пів години а найбільше три чверти ходу; тому Стефанишин, учитель народної школи, не наймав ніколи воза. Брав в кулак костур, або парасоль і мандрував, як колись апостоли, пішки. Нині також стелила ся ему дорога. Перед вечером мали приїхати гості, а не було їх чим прийняти, треба було щось для них купити в місті.

В кухні учителя а властиво его жінки був старий мебель. Давнійше ґаздували в нїм пчоли. Однак коли зуб часу зробив своє і професор викинув его з пасіки, поставила его професорова в кухні, і він обняв службу креденсу. Добра в нїм не було багато. Хліб, сіль, перець і кілька слоїків конфітур. Правда, що торжественні приняття роблять ся солею і хлібом, але гості, що заповіли свою гостину, не признавали собі права до такого церемонїального приняття, а певно во-ліли дещо иньше попоїсти. Так хоч було мокро і зимно, мусїв Стефанишин іти до міста.

Минула вже година, як професор насадив капелюх, не першої моди, на свою педагогічну голову, а руку узброїв в парасоль, але не міг відважити ся вийти за поріг. Ходив лише по хаті і воркотїв :

— Якась кара божа чи що? Ні діждати ся тої погоди! Ні то зима, ні весна. Ліпить і ліпить проклятий той сніг — не сніг, дощ не дощ, і кінця-міри тому нема.

Сплюнув, скрутив папіроску і станув перед вікном. Вдивлював ся в шибу, до котрої приклеювали ся платки снігу і, розтопивши ся від тепла хати, скочували ся водою в низ.

— Не мав десь дідько коли, та тепер посилає нам тих Врублевских! Через них лїзь у таку паскуду!...

Несьвідомо став обмацувати підшви. Вимацав діри за великі як корона.

— Готовий катар, як вже не запалене легких!...

Під ліжком дрімали ще дві пари иньших старих черевиків. Вишпортав їх парасодем на дневне сьвітло, обтер з цьвіли і обмацав так докладно, як совісний лікар обмацує хорого. Диягноза випала дуже непотїшаюча. Найшов у них ще більші вентилятори, як у тих, що на ногах. Зітхнув глибоко і шпурнув ними назад під ліжко. Тріснув дверми і вийшов. За ворітьми станув, бо жінка закликала:

— Я забула ще сказати, що трісло шкло від ламни. Купи шкло!

Професор перехрестив ся і пустив ся в дорогу. Найгірша була дорога через село. Найважнїйше було дістати ся до гостинця, там нема вже тих бездонних ям, заповнених болотом, тай болото там не таке густе. Закотив високо штани і на переміну, одну ногу пхав в болото, а другу витягав, осторожно, щоби розіпханого черевика, що не держав ся сильно ноги, не лишити в болотї.

Найліпша тут резигнация, — думав собі — чоловік тим щасливіший, чим менші має вимоги. Най мені здає ся, що погода на тій гарній землі божій ніколи не буває, або що я сотворіне таке, як болотна птиця або й жаба, що з болота не вилазить... Най мені здає ся, що так мусить бути.

Вдумавшись в положене і чувства болотної птиці, перестав Стефанишин вишукувати тверді і піднесені місця, тільки ішов уже на випростець. Гнівало его лиш одно, те іменно, що болото така бездушна і немисляча істота, і не може сего видіти, як він з него нічо собі не робить. — Як би так воно думало, трісло-б зі злости, бачучи, що не псує ему гумору.

Не так болото гризло его, як се, що там жінка певно десь гризе ся, що він пішов на таку поневірку.

— Коби бодай жінка знала, що я нічо собі з того не роблю!

Воно впрочім і не було таке дуже страшне. Густе і масне болото позаліплювало діри в черевиках так, що вода не мала до них приступу. А се-ж і найважнійше, щоби не замочити собі ніг. Те, що замарав ся по коліна, его зовсім не обходило. Він і не мав часу о тім думати. Думки его були чим иньшим заняті. Він міркував собі, кілька возьме за оба пацючки

Півтретя року, як вони побрали ся і рівно-півтретя року думали над тим, щоби прибрати якось свій маленький сальоник. Але учительська пенсія не дозволила на жадні збитки. Постановили надробляти промислом. Купили корову на сплату. Рати платили троха з пенсії, а троха корова сама сплачувала, бо молоко продавали в

місті. Нині не було на корові і пів крайцара довгу. В осени взяли кільканайцять левів за мід і купили поросята. Тепер продадуть корову і верики, дещо возьмуть за мід — а славу мали пасіку—і буде на меблі. Канапа і фотелі мусять бути вже в осени! Ще цілу весну треба ждати, ціле літо, заким зробить жінці ту утіху, А вона заслугує на се. Добра жінка... думав собі учитель і ішов далі.

Село мав уже за собою. Вийшовши на гостинець, пообшкробував кінцем парасоля болото, що як кальші обліпило черевики, і виполокав в рові.

— Тепер можу іти, хоч би і на баль!

Твердий гостинець покритий був грубою верствою рідкої і зимної грязі — розмоченого снігу перемішаного з болотом. Доки черевики були обліплені громадським болотом, доти вода не мала приступу до шкіри. Тепер, коли виліз з болота і пустив ся гостинцем, болото розпустило ся. Вода, зимна снігова вода зачала тиснути ся до черевиків всіми дірами, всіми шпарами. Всякала в шкіру, вдирала ся в мясо і кости, доходила до шпіку, до жил і підходила до серця, з відки всіма артериями розливала ся по цілім тілі.

— Проклятий сніг! В зимі хоч мороз, а не так зимно як тепер. А до того ще й студений вітер.—Зачав дзвонити зубами. Запняв пальто під шию, підніс ковнір, але і се не помогло, бо зимно ішло від долу, через діри в черевиках.

Організм его давав тепер як найліпший ґрунт під засів зерна песимізму. Самі самоубійчі думки стали его переслідувати.

— От така то доля учителя народного! Забагає ся ему фотелів і диванів, а тут черевики

діваві, бо пенсія за мала. О сальонах думає, а босо ходить по снігу! Чи не сьмішне то? Чи не ідіотизм то?! Меблі най спочивають собі на складі здорові. Перше всего треба черевики на-
правити.

Рухав пальцями в черевиках. Се найліп-
ший спосіб, щоб розігріти ноги. Однак се не
много помагало. Зимно, тай годі! Коби не се,
що вже близше до міста, як до села, був би завер-
нув до дому. Щоби скорше дібрати ся до якої
теплої хати, став бічи. Задохав ся добре, заки
добіг до міста. Піт тече ему з чола, сорочка мо-
кра, але в ноги такой зимно.

Прокляті гості! Для якихсь там Врублев-
ских збавляй собі здоровля! Як би прийшло ся
так іти ще з пів години, замерз би на дорозі.
Се не жарт: сніг з дощем і вітер, скажений
зимний вітер... Хіба би я дурний був лазити
тепер за орудками! Радше піду до шевця, бо в
тих черевиках не зайду назад до хати. Врублев-
ским не злетить корона з голови, як заждуть
пів години довше.

Пан майстер швець сидів саме при роботі.
На питане учителя, чи не міг би зараз взяти ся
до направи черевиків, зробив квасну міну.

— Бачите, я маю роботу. Она не менше
пильна, як ваша. Впрочім ваші черевики розмо-
клі. Треба, щоби троха підсохли. За дві години
я буду готов з тою роботою, тогди пришліть
вашу. За той час підсохнуть може.

Професор не міг ждати так довго і вийшов
на місто. У шевця закрів ся був троха, а тут
знов потонай у тій студеній грязі...

Повісили-б ся ті Врублевські! А жінка та-
кож не мала розуму, і висилає его до міста в

таку погань, в таких черевиках! Ні! у неї хіба нема серця!... Я би там журился Врублевськими! Здоров'я важнійше. Верну до шевця і буду ждати.

Однак покищо рішився закусити щось, загригти ся. Вступив до шинку і сів у кутику за столом.

Горівка, гуляш і пиво! І ще раз пиво!

З великою бідою зсунув з ніг черевики і поставив їх за піч. Онучки поклав також за піч, аби висхли. Ноги закутав в пальто.

При третій шклянчині з'явився учитель з сусіднього села і ще два приятелі з міста. Завела ся розмова. Слово за словом, — чарка за чаркою... Хвилями, правда, робилося Стефанишиному холодно, коли погадав, що в хаті жде жінка, ждуть гості. Але як лиш подумав, що треба взувати мокрі черевики, що треба бігати по місті за орудками, а ще в додатку вертати назад тою дорогою, — на саму гадку о тім замерзала кров в его жилах. Відкладав рішене з хвили на хвилю. Вкінці не було що й думати о тім. Було і так уже пізно і гості певно відіхали собі здорові, а впрочім гроші, котрі взяв був з собою на закупню віктуалів, треба було лишити в кишені шинкаря „під повною кватиркою.“ Дальший наслідок сего був ще такий, що мусів наразі зречи ся направи черевиків. Онучки тимчасом уже висохли. Позавивав ними ноги і з великим трудом, взув черевики. Взяв ще фляшину горівки до кишені і потяг до хати. Напитки позначували троха его нерви, тож не відчував зима і вогкості так дуже, як першим разом. З центральної стації — жолудка, розходилося благотворне тепло по цілїм організмі. Еліпси і параболі, які ноги его рисували по бо-

лоті гостинця, були більше менше мірою скількості алкоголю, що кружив в его жилах. О тім, що мав зробити а не зробив, Стефанишин і не думав. Дух его уносив ся тепер у висших сферах, десь між облаками, а не шниряв в приземній деньщині, не займав ся такими дрібними клопотоми дня, як фотелї, або вечера Врублевских. Ішов веселий і щасливий і присьпіював до маршу :

Против воли, против вози,
против ярма і занози,
все чумацкеє добро.

Нараз пісня утихла. Стефанишин станув і задумав ся. Кільканайцять кроків перед ним блискало світло. Се коршма. Від неї зачинає ся вже село. Ще п'ять хвиль — і буде в хаті. Коли подумав, що треба видумати для жінки якесь оправдане, нагло витверезив ся. Положене его було прикре.

Бррр. Зимно зачало его на ново сверлувати. Пальці у ніг, як би хто огнем припікав. Стояв і думав. Хвилю на одній нозі — другу розтирав і грів руками - хвилю на другій нозі... що я їй скажу ?

— Як я перед нею стану, що я їй скажу ? А головню чим зачну ?... Або то що ? Чи я обов'язаний виправдувати ся, я єї слуга є, чи що ? ! Я пан дому !

Добув з кишені флящину і потягнув порядну порцію. В заячу его шкірку, вступив наново дух відваги. Тепер не боявби ся зійти ся око в око з львом на пустини, а не то з жінкою.

Ноги его так уже замерзли, що стратив чуте, вже й не чув зимна. Часом лиш, як ударив о твердшу груду, патику або камінь, чув біль. Ох, як се тогди боліло, як пекло ! В руки

змерз так, що палці мов задубіли. Сховав долоні в рукави і пустив ся далі — байдуже було ему вже про все на світі. Але перед своєю хатою знов станув. Там стояла запряжена бричка.

— Ага! Гості ще не відіхали. Але добре, що вже збирають ся.

Стефанишин постановив, заждати, аж відідутъ. Завернув, обійшов частину села, і знов станув перед школою. Брички вже нема. Потягнув з флячини ще раз і вступив до хати. Свічка на столі вже догасала. З печи вилувала ся на хату велика струя теплого світла. Жінка сиділа на ліжку з лицем, схованим в долонях, і плакала. Стефанишин усів на крісло і став мовчки стягати черевики. Ішло се не легко.

— Щасте, думав, що жінка мовчить. Обійде ся без війни.

Так ні. Она не думала мовчати. Він же-ж наробив їй такого сорому, виставив на глум і сплетні.

— Гарно списав ся ти! почала хлипаючи.

Стефанишин мовчки поставив перед отвореними дверцями печи на кріслі мокрі черевики.

— Щож ти так довго робив в місті?

Професор замість відповіди, поліз під ліжко шукати за старими черевиками.

— Такого скандалу мені наробити! приїхали гості, а тут господаря нема дома, хоч они на тиждень наперед заповіли свою візиту. Так якби нарочно утік. Не можна було навіть лампи запалити, бо скло збите. Щасте, що в коршмі були ще дві послідні шабасівки, бо як би не то, були-б муєли сидіти потемки.

Стефанишин не відповідав нічого, лише шпортав, між ґратами, поскиданими під ліжком,

але черевиків ніяк не міг найти. Забув, куди їх закинув ще тогди, як збирався до міста.

— Рознесуть же они тепер по цілій околиці, які ми діди! Кілька літ не можна буде тепер людям на очі показати ся.

Професор виліз уже зіпід ліжка, але на її жалі відповів лише гробовою мовчанкою.

Жінку зачинала вже брати щораз більша досада.

— Ти не знав, що у нас гості, не знав, що у нас нема нічого в хаті? Тепер же зїдждж сам, що накупив!

Професор мовчав.

Жінці було сего вже за много. Думала, яку би ему урядити демонстрацію. І видумала.

Постановила ціле закупно чоловіка, як річ уже передавнену і непотрібну, викинути через вікно. Однак не бачила, щоби він окрім на пів порожньої вже флишки, приніс що до комнати. Думала, що з сорому лишив усе в кухні. Вийшла до кухні, але й там розуміє ся, не найшла нічого.

— Деж ти подів купно?

Замість відповіді, став професор гріти пальці при огни...

— Чи тобі уха позакладало, що не чуєш? Чи язик присох до піднебіня, щось онїмів? Наробив сорому і ще сам удає ображеного.

— Не доводи мене до лютости! — гукнув Стефанишин. — Думаєш, що я буду викидав гроші на гостину для якихсь там Врублевських тогди, коли я сам не маю в чім ходити? Позволь зробити собі делїкатну увагу, що не то жінка, але навіть заклятий ворог мій, не вигнав би мене до міста в таку люту зимову голого, голїсїнького.

— Голого? А щож ти хотів, щоби я тебе убрала в соболеві футра, щоби тебе в ogrіваній лектиці носили? Бідний професор най тішити ся, коли має який такий плащ.

— Чи ти дурну удаеш, чи зачіпки шукаеш? Соболі і лектику тобі дарую, але сего, що ти мене вигнала в таку погань до міста, сего не дарую! До того в таких черевиках! В таких о!

Вхопив за черевик, заповів палець в діру і тицьнув їй підошвою по під сам ніс. — Я не дурний руйнувати собі здоровле для якихсь там Врублевських. Хочеш приймати гості, то сама бери ноги на плечі і жени до міста!

— Я... я маю іти до міста? То ще тобі не досить, що вже дома нагарую ся від дня до ночі... без помочи, без услуги? Не досить того, що сама корову видаю — —

— Овва! а я гній з під корови викидаю.

— Що хату замету, звару їсти, начине помию, — і все і все, ще й до міста маю сама бігати? А ти що цілий день робиш? — Школярям уха обскубуеш, де кого по спині стянеш — тай тільки твоєї роботи! Можеш бодай до міста скочити, бо гріх дурно хліб їсти.

— Я до міста? Та ще й босо?

— То найми собі післанця. І слугу найми, бо я заповідаю тобі, що від завтра перестаю так гарувати.

— Ов! — Диви що за пані. Як тобі служби захотіло ся, то найми собі сама. І то за свої власні гроші. Бо що до мене, то я слуги не потребу. Я для себе маю вже жінку, що й так досить мене коштує. Думаєш, що я тебе буду за дурно годувати?

Жінка замовкла. На щось подібне не була приготовлена. Добра хвиля минула заки прийшла до себе.

— Ти паний, чи що? Такой так. . . Упив ся!

Аж тепер зачула, як від него бе горівка.

— А може мені не вільно? Може то за твої гроші я так упив ся? Як упив ся, то за власні, гірко запрацьовані гроші.

— Ті гроші так само мої, як твої. Я ще більше працюю як ти!

— Овва! що мені за праця. За те я годую тебе. Ти і половини того не заробиш, що зїш.

— Щож то? Я твоя слуга що так до мене говориш? Я твоя жінка — тож не забувай ся!

— Жінка. Та оно на біду правда, що жінка. Оно й так між людьми називає ся. Але позволь собі сказати, жінко, що жінка жінці не рівна. Що иньше така жінка, що причиняє ся до домових видатків, а що иньше така, що жие з ласки чоловіка і зїдає его працю. Ти не принесла мені жадних маєтків, тому й не маєш права мішати ся до того, що я роблю з моїми грішми. Тим менше ще можеш жадати від мене, щоб я тебе дурно годував. Печених голубців без праці не надійсь у мене. Не внесла ти нічого в хату, тому працюй! Дармо їсти не дам. А до того, що я роблю, тобі засї! От ще й решту випю! — і потягнув з флящини.

— А я тобі ще раз кажу, що так як доси працювати не буду. Найми собі слугу, як хочеш, щоби твоя корова з голоду не здохла, як хочеш мати молоко, бо я доїти не буду. І варити не буду! Найми собі кухарку.

Стефанишин докинув дрова до печи і обернув черевики другим боком.

— Кухарку наймати? А на щож я женив ся.

— На що? Щоби жінку мати.

— Га-га-га! жінку, що мене руйнує. А ти знаєш, що мені така жінка до хрону? Ти знаєш, що кухарка так само зварить, а може ще й ліпше як ти, а менше коштує.

— То ти з мене нічо більше не маєш як з кухарки?

— Ну, що-ж більше, що? кажи! ну, кажи що більше?

Жінка не відповідала.

— Отже я тобі скажу, що без тебе я можу цілком обійти ся. Кухарка заступить мені тебе у всім. Розумієш, що то значить у всім? А ліпша она від жінки тим, що кухарку можна в кожній хвилі змінити, а жінка як до чоловіка причепить ся, то до смерти не можна позбути ся того репяха.

Жінка схопила ся і станула перед ним з затисненими кулаками.

— Знаєш! За те я повинна тебе випрати по лиці!

— Але не зробиш того, правда? Бо я би тобі віддав!

— Коли ти маєш такі практичні погляди, то скажи мені, паничу, чого ти властиво женив ся?

— Бо дурень був! Бо ти мене скокетувала!

— Я тебе скокетувала? Скорше ти мене піддурив. Чи ти забув уже, якого я тобі гарбуза дала, як ти перший раз осьвідчив ся був мені? Чого-ж ти другий раз пхав ся?

— Се як раз була твоя кокетерия. Для заострення апетиту. А впрочім я не знав, що у тебе

така бриндзя. Я не знав, що ви таке жебрацтво. Я все вірив, що і ти причинишся до спільного господарства якими двома, трома сотчинами. Тепер бачу, що дався надути.

— А я... чи я не далася надути? Я думала, що ти щось більше варта як торба січки. Я через тебе в таку нужду попала, в таке понижене!

— Ого! ти попала? Скажи скорше, що я через тебе зруйнував ся, що знищив свою кар'єру. Як би я не дався був тобі обмотати ся, був би напевно оженив ся з Марущаківною. Сама знаєш, як они мене тягнули, як она шаліла за мною. За нею був би я дістав гроші. Она має десять тисячів! Не був бим тернів такої нужди, не потребував би був гнати в таку погань до міста, та ще в діравих черевиках. Диви, які червоні пальці!

— Відколи в тебе така зарозумілість взяла ся? А она має не десять, лише два тисячі, і то вже десь більшу половину розтринькала. А по-друге, она би й не плюнула на тебе, — на професора. Она скорше за якого урядника, якого канцеляриста, або що...

— А хто тому винен, що я лишив ся професором на селі? Хто, як не ти сама? Як не через те, що ти мене за поли зловила? От Лозинська! Як мені накидала ся! Я через її вуйка був би мав протекцію. Був бим давно вже здав виділовий іспит. Нині був би я професором виділової школи, а за яких п'ять літ директором. Розумієш? виділової а не тої хлонської школи! А за ту ласку, що дідом згину, маю подякувати нікому иньшому, як лиш тобі. Розумієш?

— О-о-о! Она акурат дивила ся на тебе. Не мала би на кого! То лиш я така дурна була, що вийшла за тебе і запропастила свою долю. От — не ліпше було мені вийти за Дощиньського? Такий був залюблений, що хотів навіть для мене зривати з своєю нареченою. Нині була-б я перша пані в місті. Він має тепер тисяч двіста реньських пенсій і ще якісь додатки. Се як раз тільки, що ти дістаєш за чотири роки. А его жінка! Який она капелюх носить! А тимчасом я, пані професорова, ходжу в якійсь старій митці.

Професор лежав уже під кодрою в ліжку. Его гнівало се, що жінка не дає заснути. А горівка так тяжіла на повіках!

— Було не йти за мене. На тім був би я найліпше вийшов. А як ти прийшла вже до того переконання, що зробила дурницю, то ще час се направити. В остаточнім разі можемо розійти ся в як найліпшій згоді. Я щасливий, як тебе не бачу.

— А я ще щасливійша, як тебе не бачу — крикнула жінка, витягаючи своє біле з шафи, бо ладила ся в дорогу. — Щобись знав, що іду собі!

— А що ти там витягаєш?

— Як то що? Парасольку. І шпильочки своєї ту не лишу тобі.

— Помалу, помалу! Не забувай ся, моя пані! Ти вже не тямиш, що я се купив, за свої власні гроші тобі на іменини. Се моя власність.

— Най буде, що твоя! — і відкинула парасольку на бік.

— А плащ також я купив.

Хотіла також і плащ відкинути. Однак хвилию надумувала ся. Плащ був новий, теплий, а що найважнійше, добре лежав.

— О, що то, то вже ні! Я собі сей плащ десять раз заробила. Як би проста кухарка служила у тебе третій рік, так як я служила, була би собі заробила на плащ. Я за дурно доїла корову, варила, прала і латала твоє біле?!

— Но-но! Не кричи так. Порахуємо ся. Таку кухарку як ти, а навіть лїшчу, від котрої чоловік не потребує зараз дістати катар жолудковий, можна дістати за 5 реньських і за харч. Ще й в руку поцілує. Пять реньських місячно дає за півтора року сто п'ятьдесят. А тепер порахуй же, що ти мене коштувала. От хоч би сей плащ: 25 зр. А капелюхи, а рукавички, черевики і пудер! А кільки то разів ти була в театрі і на бали! Кільки то разів я тебе возив до матери. Ти думаєш, що фіра нічо не коштує? Порахуй, що за кожним разом платить ся дві рогацьки! Як би ми так докладно обчислили ся, вийшло би, що ти мені винна з яких двіста реньських, і я тебе не пущу, доки не виставиш мені векся... Або най чорт бере, най се буде моя страта! Впрочім — заворкотів учитель собі під носом — она сама не буде мала тепер що їсти, то звідкиж взяла би мені віддати.

— Не буду мала що їсти! Думаєш, що тільки в тебе молоком і медом тече? Піду на гув'єрнантку, то певно буде мені лїпше, як у тебе.

— Ніби то так зараз можна місце найти?

— Хто шукає той найде.

— Ба, але заки сонце зійде, очи роса виїсть. Не знаю, чи у вас дома є коли що в мисці.

*

— Богу дякувати маю що спродати. От атласова сукня: спродам і буду могла прожити що найменше місяць.

— Продаш? То продай мені! Я куплю.

— Ти? А тобі на що?

— То вже моя річ. Впрочім можу заспокоїти твою цікавість. Я возьму собі господиню, котра мені тебе заступить. Розумієш?

— А мені що до того? Бери і дві! Сукня коштувала трийцять реньських. Тобі, по старій знакомості, відступлю за пятнайцять!

— Пятнайцять? А то не мав би-м роботи! За такий лах давати пятнайцять реньських! У тебе видко не всі дома. За таку шмату? Хочеш п'ять, то купую.

— Я вже і так половину спустила. Не досить, щось мені сьвіт завязав, ще й хочеш мене визискати, обшахрувати, обдерти?! Дам за десять. Більше не спущу ані крейцара!

— Шість і ні пів крейцара більше.

— Найшов ся купець, що розуміє ся на такий річ! Впрочім я забула, що то професор. Відки така нужда може взяти такі великі гроші? З тим жебраком нема що навіть торгувати ся!

Запакувала сукню в поневку від подушки.

— Думаєш, що я купив би таку шмату? Я лиш оттак „купити не купити а поторгувати ся можна“. Для тебе така — пожаль ся Боже — сукня добра, але моя господиня не може ходити в такім жебрацкім лахмітю.

Жінка зазирала у всі кути, чи не лишила ся ще де її власність, і за хвилю спакувала вже ціле своє майно. Стефанишин підніс ся з ліжка.

— Може вишукати коні? Ще ту прислугу тобі зроблю.

— Що-ж то? Я маю в ночі забирати ся? Хоч би я не була твоя жінка, а цілком чужа, то не сьмів бись мене так відразу викидати. Звичай є такий, що хату виповідає ся на чотирнайцять днів.

— Про мене. Можеш переночувати.

Стефанишин ляг знову в ліжку, однак за хвилю схопив ся.

— А правда, я забув, що не маю права до сінника. Се також твоя виправа. Лише діжка мое.

Викинув з ліжка сінник, на дошки постелив кожух і так ляг спати. За хвилю чує: шелестить солома.

— А ти що робиш?

Жінка виймила сінник ще й зі свого ліжка і з обох викидала соломі.

— Я не маю права спати ні на твоїм ліжку, ні на соломі. Солома не моя, віддаю тобі, бо то вже твоя праця.

Постелила порожні мішки на землі і лягла спати.

Коли професор пробудив ся, була вже дев'ята година. Здивував ся троха, побачивши на чім снав. Аж коли протер очі і побачив нелад у хаті, нагадав собі цілу вчешну історію. Жінки вже не було.

— Ага, вже винесла ся. Добре що збув ся клопоти.

Був задоволений з себе, хоч думав, що за далеко посунули ся обое.

— Але хто-ж міг передвидіти, що она собі се так дуже возьме до серця? Повинна була числити ся з тим, що я закронив ся троха...

Замкнув хату, пішов до сусіда і наймив коні до міста. Перша річ була направити чере-

вики. Сидів коло шевця і приглядав ся роботі. Коло четвертої години черевики були готові. Вийшов на місто. Зимно і хляпавиця така як вчора. Але що за різниця в его положеню! Нині він кпив собі з болота, кпив із снігу. Підшови грубі на палець. Анї не чути холоду. Противно, ступало ся дуже відважно і приємно по тій грязі. Аж сатисфакция жити, коли має ся такі черевики. Его давний добрий гумор зачав повертати. Чорний песимізм щезав скоро. Бо і щож ему бракувало? Правда, великих маєтків не мав, але на голод не міг також ніколи жалувати ся. А его жінка? Чи один уже завидував ему єї? Непотрібно лише вчора загнувала ся...

Переходив попід склеп з меблями.

— Ануж спитаю, що коштують меблі...

Сто злр. канапка і шість гарних фотелів. Но! то як раз вистарчить. Спродасть ся корову, оба пацюки і мід, та ще дещо. Не лиш фотелі, ще й дещо більше купить. Най жінка тїшить ся. Лиш до осені треба ще заждати.

Великі театральні плякати зановідали перший виступ оперової трупи, що приїхала аж зі Львова.

— От варто би піти до театру. Треба лиш вступити до Петра позичити на білети. Першого можу віддати.

Жінка була також в місті у родичів. Батько — бідний столяр — зажурился, вислухавши справозданє доньки. По его старім поморщенім лиці, покотили ся слези. Однак в душі був він рад, що так склало ся, бо трафила ся добра оказія... Коли-ж як не тепер мав він повне право затопити своє горе на дні чарки?! Отже закропив ся так, що ледви приволік ся до хати, і спав на

софі. Мати з донькою сиділи в кутику на куфрі і плакали. На столі лежав пакунок молодої розвідки.

— Не плач — потішала мати доньку. — Я вже передала післанцем лист старому. Він уже полагоди́ть справу.

Батько професора був сьвящеником в селі недалеко від міста. — Жінкам вкінці вже і сліз не стало. Сиділи тихо, і велухували ся в ритмічне сапане сплячого батька.

* * *

Доходила вже сема година, як хтось зачукав. Не чекаючи на запросини, увійшов Стефанишин помалу, несміло. Розчуханий, блідий, але не дуже.

— Добрий вечер!

Поцілував стару в руку, а жінку в чоло.

— А то паскуда на дворі! І ангелови попеує гумор. От добре, що зі Львова приїхали якісь комедиянти. Збирай ся, Олю! Я вже купив білети.

Мати вийшла до кухні; лїпше удавати, що о нічїм не знає.

Молоді мовчали. Жадне з них не знало, що далі казати. Зачало бути душно. На щасте вибавив їх з клопоту трімкий голос тримбіти. Не так тримбіти голос, як контрабасове форкане. В кухні давав хтось концерт своїм затабаченим носом. Електрика в хмарах не виладовує ся таким громом, як о. Стефанишин, коли чистив свій ніс. Молоді схопили ся на рівні ноги. Вони знали, що треба утікати як найскорше, коли не хочуть упасти офірою кількогодинної проповіді о „се-

мейной згоді,⁴ повени моралів і довгих та страшних цитатів з біблїї і апостольских посланій.

Слава Ісусу-Христу, піндзею — гриміло в кухні. — А що там, піндзею, чувати? А-а-а! то нещасте, піндзею. За наших времен тогд не бивало. А все то лиш та фонетика, піндзею, так людям голови завертаєт і деморалїзуєт молодое поколіє, піндзею. От фонетики, піндзею, началось непошанованіє древних руских обичаєв. Od gze-тука до конїка, піндзею... Хто влїз у болото одною, піндзею, ногою, той скоро мусить вихати і вторую. Тепер, піндзею, прийшла у нас очередь потоптати ногами семейній обичаї. Я ему, піндзею! Дам я ему поученіє!

— Лишіть се! Вже все добре. Они там в комнатї обое. Вже в згодї.

Старого зіритувало, що він сам лично не полагодив справи, що хтось иньший посьмїв вдерти ся в его права, права родинного патри-ярха.

— Але бо ту, піндзею, нема з ким гово-рити! — заревів. — Наперед кличуть, а потім самі, піндзею, роблять справу.

Старий на силу попхав ся до комнати.

— А-а то що, піндзею? — і страшно за-кашляв ся, бо з великого здивованя, що в хатї, окрім сплячого столяра не було вже нікого, вса-див в уста затабачений «лалець».

Молоді не ждали на батькові морали, ви-хопили ся задними дверми і утїкли до театру...

Як она сьміла!

— Кажу вам, мамунечко, що не піду. Нині не піду. Мені нині так гірко, що попеував би гумор цілому товариству.

— Хлопче! Чи ти розуму не маєш? Застанови ся лиш, що ти робиш. Що они подумают собі, коли ти навіть нині не прийдеш?

Сян не відповідав нічо, лиш дивив ся крізь вікно на копицю снігу і бубнив пальцями по шибах.

— Дивні примхи! Не знаю, чому властиво не мав би ти піти. Як се буде виглядати?! Не прийти на іменини матери тої дівчини, о котру стараєш ся! Що они погадають собі? Ще готові загнівати ся і все скінчить ся на нічім. Пропадуть без користи ті презенти, котрими я їх обдаровувала. А ті принята в нашім домі... Думаєш, що они мене нічо не коштують? Кілько то они зїли і випили? Ліпше було би складати се в щадницю!

— Скажу вам щирю правду, мамунечко. Мені тота Маня що раз менше подобає ся. Шо в неї гарне, то хіба одні ті гроші. Я-ж для гроший, хвалити Господа, женити ся не потребую.

Маму, котра свому одинакови ще з роду не сказала лихого слова, збирала кортячка ви-

сварити его: Скривила лице до плачу і, трагічно заломивши руки, нарікала :

— Сину ! Ти заженеш мене в могилу ! На то я тебе годувала ? Чи Маня не богата, не господарна, не гарна дівчина ? Ти сам хвалив її не раз.

— Колись... Так що з того, що колись ?

— Ага — колись, а тепер вже ні ? Я знаю вже, знаю — говорила безнадійно похитуючи головою — знаю, в чім діло. Я не сліпа, щоби не бачити, що ти перестав Манею займати ся з того часу, як до нашого міста спровадила ся тота попадянка. Вже й люди о тім говорять. Сусідка розповідала мені, що ти вже й до церкви бігаєш. Видав хто таке, щоби Поляк ходив до церкви. Не гріх то ? ! А то все для того, що до церкви ходить та кокетка.

— Ей, що ви, мамо, не вигадуете ! Она кокетка ? Не кривдіть дівчини котрої не знаєте. Впрочім що до того можу вас успокоїти. Она мені не в голові. Не говорім о тім більше.

Матери не коньче хотіло ся вірити, але замовкла. І на візиту не тягла его більше, щоби син — борони Боже — на правду не розсердив ся. Она бояла ся, щоби гнів не зашкодив ему. Він був її одинак, її очко в голові. Мав би за для такої дрібниці дістати мігрень, або й ще гірше розхорувати ся, так дільше лишити всі ті перестороги і уваги на відповіднійшу хвилю, або в иньший спосіб відвернути грозячу катастрофу. Поцілувала его в чоло і казала служниці відпроводити себе на візиту. По дорозі міркувала, що би то вигадати на оправдане сина.

— Нема иншої ради, як сказати, що Льо-льо дуже хорий і лежить в ліжку. Щоби повірили, посиджу хвилю і сама верну до дому.

Мати не була ще за фірткою, як Льольо вхопив за бритву і давай голити ся. Взяв чисту сорочку, білу краватку, фрак і лякери. Напёрфумував хустинку, насадив на голову шанку, під паху взяв кляк і нетерпеливо ждав на фіякра, по котрого вислав був служницю. Коли мати вернула ся з гостини, его не було вже дома...

— Де панич? — спитала ся в служниці.

— Убрав ся як на балі і поїхав фіякром. Я чула, як казав візникови їхати до театру.

В театральній сали був нині руский балі і матери аж тепер стало ясно, чому Льольо так упер ся і не хотів іти на візиту. Стара зажури-ла ся. Она догадувала ся, що на бали буде „кокетка“-понадянка і він для неї побіг там. Їй аж лячно стало, коли подумала, що тота „заволока“ знівечить її пляни. Она від кількох уже літ заходила ся коло того, щоби свого Льоля подружити з Манею. Льольо був дуже добра „партия“ і то не лиш в очах матери, але і всіх дівчат місточка. Були в него всі услівя „доброї партії“ бо гарний був хлопець і що важнійше багатий. Найбільша в місті камениця, була власність его матери, а він був одинак. Не диво, що мати зжила ся з гадкою, що лиш одна Маня ему до пари. Маня іменно уходила за найгарнійшу і наймаєтнійшу панну в місті. Правда, що відколи приїхала тота понадянка, деякі зачали віддавати першєнство краси тій другій, але се говорили так лиш ті „котрим Маня дала коша.“

— Так добре ішло все до тепер, аж тота наробила такої кирині! Вже й люди „гово-

рять.“ Як о тім зачують родичі Манї, готове нещасте. Треба ратувати хлопця, поки час. Утру я носа тій кокетці! Не для пса ковбаса!...

Перше всего постановила упевнити ся, чи Льольо справді поїхав на бали і чи до неї залицяє ся. Взяла біноклі і поїхала до театру.

Щоби сама все виділа, а єї ніхто не видів, вилізла аж на ґалерію. За хвилю мав розпочати ся котиліон. Увага цілої ґалерії була звернена на одну пару. Від кінця ґалерії до кінця, чути були лиш „ах“ і „ох.“

— Яка гарна пара! — говорила одна кума.

— Щось з того буде — додала друга. — Не дурно він так надскакує.

— А сей букет, то від него. Жадна не має такого. Поставив ся хлопець.

— Бож і заслугує собі на се. Най говорить, що хто хоче, але тота мала таки найгарнійша в місті.

— А най-но она ще підросте! Що то з неї буде!

Стару аж підносило. Ціла ґалерія, як би присягла ся против неї. Не могла довше прислухувати ся тим заміткам. Заскреготала зубами, кинула на попадянку грізним оком і вийшла.

— Я їй покажу! Она, така о...! Така попадянка... бідна сирота, она сьміє піднести очи на мого сина?! О, я скоро зроблю всему тому кінець.* Сейчас завтра іду до Манї. Ще сеї неділі будуть заручини.

* * *

Баль скінчив ся над раном. Попада з донькою і двома кузинками, що з села приїхали на

баль, полягали спати. Мати і донька лягли на одним ліжку, бо на друге поклали ся кузинки.

Понадя давно вже хроніла, а дівчина не могла заснути. Перевертала ся з боку на бік. Не давали їй заснути той букет, ті очі Льоля і ті слова его гарні. Они безнастанно звеніли в еї ухах і не хотіли втихнути. Пригадувала собі кожний его погляд, кожде слово. Еї мучило се, що давила тайну в своїй душі, що не мала приятельки, з котрою могла би поділити ся думками а не мала відваги звірити ся матери. Коли причув ся їй поцілунок, який він в гардеробі витиснув на еї шиї, не могла довше погамувати ся. Обняла маму за шию і стала цілувати.

— Що тобі, Зоню? Чому не спиш? — спитала ся пробуджена мати.

Зоня перепудила ся. Сама не знала, як виправдати сей вибух. Далі зачала мати доньку цілувати, бо Зоня розплакала ся.

— Що тобі стало ся? Кажі-ж бо!

— Мамо, не гнівайте ся. Я вам всьо скажу... я его люблю...

— Кого се?

— Та его — і загребла голову у подушки.

Мати догадала ся, кого она любить. Хвилю не могла прийти до ладу з думками.

— Або ти знаєш, що то значить любити? Тобі лиш так здає ся.

— Ні, мамо. До недавна і я так думала, але нині бачу, що таки так. Я так бояла ся, мені так не добре було, як він з другою якою говорів, або танцював. Тогди робило ся мені так слабо, що коліна мені мліли.

Мати, що мала багато досвіду, зміркувала з'яраз, що тут не жарти. Она на добре налякала ся.

— Що тобі з того, коли ти ему не в голові. Вибий собі се з голови, Зоню. Чим скорше, тим ліпше. А то будеш не потрібно мучити ся!

— Ні, мамо. Він мене також любить. Казав се мені.

У матери аж піт виступив. Она вітрила підступ. Думала, що хлопець хоче бавити ся недосвідченою дівчиною.

— Не вір: Зоню. Ти не знаєш нинішніх хлопців. Він хоче зажартувати собі з тебе.

— Алеж, мамо! Що ви таке виговорюєте! Як би він був такий підлий, то не впрошував би ся до нас. до хати. Він сказав, що нині прийде просити вас, щоби ви дозволили ему бувати у нас. Хоче женити ся зі мною — виразно казав. Нині по обіді прийде.

— Коли ти, Зоню, признала ся мені до всего, то і я не буду вже нічо перед тобою укривати. Тамтої неділі була у мене его тітка і з припорушення его матери остерегла мене, щоби я тебе пильнувала, щоби ти не баламутила хлопця. Зразу хотіла я їй показати двері, але й була цікава, що она дальше скаже, і вислухала до кінця. Та кума казала мені, що він має вже наречену і мусить з нею женити ся. Що він взагалі не сьміє там женити ся, де мати не позовить, бо инакше не дістане камениці. Ти-ж знаєш, що мама нестила его так, що відтягла его від книжки і він не скінчив шкіль. Він не має власного хліба, лиш ту каменицю, котрої мати ему не дасть, коли би хотів з тобою женити ся. Ти також нічого не маєш. З чогож будете жити? Ні, Зоню. О тім нема що й думати.

Не легка була то справа переконати Зоню. Але кінець кінців, згодила ся на случай, як би осьвідчив ся без виразного позволення своєї матери а тим самим і без камениці, дати ему коша. І Зоня — хоч молода — розуміла вже, що самою любовю ніхто не був ситий.

*

Коли Льюль виснав ся, стала его мама сповідати. Де ти був, що робив і таке инше. Хоч як сердила ся, не могла з него нічого видобути. Позакладав руки в кишені і задумчиво ходив по хаті. Питання матери збував півсловами. Побачивши, що нічого не дізнає ся, дала на разі спокій. Не хотіла вироваджувати его нині в злихий гумор, бо заповіла ся з візитою ціла родина Мані. Хотіли відвідати хорого.

Льюль від рана вже укладав фризурю і перекидав краватки. Жадна не видала ся ему відповідною і він пішов купити нову,

— Добрий знак — думала мати. Видко, що не заняв ся ще так дуже тамтою, коли до сеї так прибирає ся.

Гості мали прийти о третій годині, а він вже о другій був в повній галі. Взяв за циліндер і пустив ся до дверей.

— Ти куди? Їх що йно не видно.

— Зараз верну.

Вернув за годину, але до сальону не пішов. Зайшов задними дверми до своєї комнатки і засунув ся. Перед гістями казав виправдати себе недугою.

— Чому ти удаєш хорого? — сварила мати, коли відійшли гості. — Уважай, щобиь нї на кого, лиш на самого себе нарікав, коли они

зірвуть. А крутять вже щось носом, бо і до них дійшли вже сплетні. І они знають, що ти був вчора на вечерку. Я лиш скомпромітувала ся.

— Най знають. Як хочете, то скажіть їм ще, для кого я там був.

— І се вже знають. Думаєш, що ніхто не запримітив сего, як ти залиняв ся до тої попадянки?

— Коли їх моя особа так дуже інтересує, скажіть їм ще, де я перед хвилиною був.

— Я казала, що ти поїхав до лікаря.

— Коли-ж бо се не правда. Я був у тої — як ви кажете — кокетки. — Мати остовпіла на хвилю.

— Ти! Ти вже буваєш у них?... Але ні! Се не може бути. Правда, Льолю, що ти зажартував собі лиш з мене? Ти до неї не ходиш. Правда?

Льолю звонив лиш пальцями по шибах: дивив ся на купу снігу на улиці.

— Льолю! Тиж не схочеш твою стару маму в могилу загнати. Ти вже там більше не підеш. Правда? Признай ся, що ти серіозно о ній не думав. Правда, що ти скористав лише з того, що она бідна дівчина і хотів нею забавити ся? Се-ж і не мислима річ, щоби ти на правду залюбив ся, або й думав осьвідчити ся!

— Не мислима, думаєте? Я нині осьвідчив ся — і з цілої сили гримнув в шибу.

Стару як би грім до землі прибив.

— О Боже мій, Тройце сьвята! Що ти зробив! Ти зарізав ся, — як Маня почує!

Кинула ся на ліжко і запорнала голову в постіль. Аж давила ся, так страшно заплакала. По хвили зібрала всю свою енергію, ту жіночу

енергію, котрою свого чоловіка загнала до гробу і скрикнула:

— Ні... ні! Се не може бути. Не допущу. Пакуй річи і нині ще відвезу тебе до вуйка. Поїдеш аж до Кракова і там будеш сидіти так довго, доки не викуфуєш ся. А не сьмій мені противити ся... ні одним словом!

— Мамо! Не сердьте ся так. Я й не думаю противити ся. Навпаки, я сам хотів вас о се просити. В нашім місті я і так не видержу. Мені треба втікати звідси, втікати як найскорше, як найдалше... Я, мамо, дістав коша.

Тепер стара, до решти здуріла. Зразу не йняла віри, але коли глянула на трагічно-сумне лице сина, мусила повірити.

— Коша? Ти дістав коша? — шепотіла, прийшовши до себе. — Ти не жартуєш? Дістав коша?

— Ще й якого!

— Але-ж се не може бути! Ти, ти перший на цілу околицю хлопець, коша дістав? І від кого? Бідна попадянка дала коша хлопцеві за котрим гинуть всі дівчата?! Що она собі властиво думає? Що князь який заїде до неї? Малпа якась! Як она сьміла се зробити?!... Мій син, мій Льольо сам буде роздавати коші, але дістати его, — не сьміє!... Льольо! Се тобі може лиш так здає ся. А може ти лиш жартуєш, може ти там зовсім не був?

— Ні, не жартую. Се правда, гірка правда.

— О! так не може бути. Ти незручно десь брав ся до діла. Дівчата мають часом дивні примхи... А може то лиш єї мати винна. Она хоче видати єї за якогось питомця, що сего року кінчить теологію. Я щось чула про

*

LIBRARY
UNIVERSITY OF ILLINOIS
AT URBANA-CHAMPAIGN

Original from
UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

се... Тебе не хоче, а за питомця вийде. Ти маєш бути чимсь гіршим від питомця, ти маєш уступити перед попом? А то би fajно було, як би ціла та історія рознесла ся по містї! Тоди нї менї нї тобі, не показувати ся між люди. Нї, Льолю! З тебе нїхто не сьміє сьміяти ся, нїхто не сьміє знати о твоїй невдачі. Я не можу допустити до того, щоби над тобою триюмфував простий піп.

— Піп, мамо, не така дуже проста річ. Він має якісь студії і власний хліб, а я, яку я вар-тість можу мати? Ви пестили мене і я не покінчив шкїл, та й хліба власного не маю. Хто знає, чи як раз не через те я коша дістав.

— Овва, що менї то за образоване, між чотирма стїнами семинарії! Чи не лїпше се для тебе, що ти не змарнував своєї молодости в шкільних лавках? Тобі само жите дало образо-ване. Через те набув ти більшої оглади і делї-катности. Що до хліба... чиж ти хліба не маєш? Твоя камениця певнійша, як найліпша парохія... Кінець кінцїв такий, що піп не буде тріюмфу-вати над тобою. Не забере тобі з під носа най-гарнійшої панни в містї. Не для пса ковбаса! Тепер я беру ся до роботи. Ходи зі мною.

— Куди?

— До Зоськи.

— Ви, мамо, до Зоськи? За чим?

— Не питай! Она твоя буде. Ходи!

— О, того я вже не зроблю. Они-ж не двозначно дали менї пізнати, що не хочуть мене.

— Так лиши се менї.

— Мамо не компромітуйте мене! Рознесуть по містї і я з вашої ласки стану посмїховиском всіх бабів міста.

* * *

— Я до вас з важним дїлом, дуже важним — сказала мати Льоля солодко до матери Зонї. Зонї не було в комнатї. Як лиш побачила крісь вікно, що їде стара, утікла до кухнї і приклала ухо до дверей. Цїкава була.

— Се така іменно річ... Як вам се пояснити?... Отже о се менї ходить... Властиво не менї, лиш... То я від мого... Такий кажу вам маю клопіт... Ах, чому-ж я розбовтую справу? Річ така коротка. Ліпше від разу. Що би ви сказали на се, якби наші дїточки побрали ся? Мій Льольо, від коли пізнав вашу Зоню, ради не може собі дати. Залюбив ся тай годї. Лиш він такий несмїлий що не може відважити ся стати перед вами, длятого я прийшла просити вас, щоби ви дозволили бувати в вашім домі.

Стара удавала, що нічо не знає о тім що Льольо вже освідчив ся був.

— Ви то серіозно говорите?

— Не вірите? Закличте свідків, я при них повторю.

— Я не бороню, але що Зоня на те? Мушу спитати ся, чи она схоче.

А Зоня? — „Як мама скажуть“...

Конституция сватом.

Миля, а може й троха менше, від Мостиск, малого місточка в Галичині, стояла при гостинці невеличка хата мужицка. Стара видко була хата, бо спорохнавіду і перегнилу соломі стріхи, покривала груба верства зеленого моху. З одного боку підперли її три грубі коли, бо вже й на бік перекинула ся, як той дідусь старий, котрого літа до землі пригнули. Тимко Гласюк, звав ся господар. Жив з жінкою, двома маленькими діточками, братом парубком і старим-стареньким батьком. Невеликі відав маєтки збирав наш газда з свого морґа пісковатої землі. Жид лихвар загортав з неї більше, як той, котрий зрошував її власним потом. Щоби заплатити ґрунтовий податок, треба було надробляти промислом. І наш газда промишляв і надробляв. На стіні коло дверей, був вимальований синою краскою великий чобіт. Гласюк, був швець. Зладить було кільканайцять пар чобіт і занесе зарібок до штайрамту, заплатити податок за ґрунт, за хату, та за своє шевство. Потому вже, шие чоботи на хліб для себе і для родини.

Тепер він також при копиті. Робить вже третій день і третю ніч — завзято, без відпочинку, бо завтра, вже не буде міг. Завтра стелить ся

ему дорога. Не далека, та проте довга і не весела дорога. Тимко порасє ся коло чобіт а жінка ладить ему шмате в дорогу, та плаче і з тиха нарікає.

— Не мав Бог кого, тай нас покарав тою політикою. Десь давнійше, як обминав нас град і огонь, та езекутник не заколотив людям спокою, було тихо в селі. Ніхто не чував за якісь віча, читальні, та газети; за якісь комітети і вибори. Люди в селі не сварили ся, не говорили собі „ти хрунь“, „а ти радикал“. Шандарі чінали ся лиш злодіїв та паліїв. А тепер? — Тепер ні в день, ні в ночі нема спокою. Коли неділя, коли сьвято, вже якась нарада, якесь віче. Що двері рипнуть, здаєсь вже тобі, що шандарі лізуть в хату. Не питають — чи день, чи ніч, лиш лізуть. Шнирять по цілїм селі, залазять у всі хати, перетрушують всі скрині, заглядають до кожної діжки, до кожного горшка, розвертають сїно, шпортають в гною! Думає бись, що шукають за краденими грішми. А они за якимись газетами та книжками, що у них є бунтація против панів. Нарешті до того дійшло, що за політику в кримінал замикають. Не мало нещастє на кого упасти, та на нас перших!.. Вже тогди, як сидів ті два місяці в інквізиті, я не могла показати ся в селі, бо кого здибаю, питає: „а що там з вашим чоловіком? Чи довго ще буде сидів?“ — За дітьми кричали: „твій тато в криміналі! Твій тато в криміналі, запертий з злодіями, з конокрадами“... Побережник розповідав, що тебе засудять на шибеничну смерть, бо ти гайдамака... Що тепер буде, як підеш на цілі чотири місяці, як тебе наші люди увидять в місті на роботі в арештантській одежі?! Ні мені, ні дітям показувати ся на село.

Чоловік тої жінки, що так нарікала, поїхав був раз до міста, де зібрались мужики з цілого повіта і радили, кого би їм вибрати на посла до Відня. Радили також над тим, як би їм перемогти панів, що хотіли шахрайством і погрозами, накинати людям паньского посла. Гласюк все завзято боронив мужицької справи, а що був найрозумніший в повіті, тож всі слухали его ради. Часи були горячі, тож не диво, що Гласюк як запалив ся, говорив не одно таке, що вільно лиш думати, але говорити ні. На тій нараді сказав хтось, що є між мужиками такі паршивці, що для того, що боять ся шандарів і старостів, або за ковбасу, спродадуть мужицьку справу і при виборах будуть стояли за паном. Тоді Гласюк схопив ся і сказав таке:

„Як між нами знайде ся такий Юда Іскаріот, то ми з ним зробимо так, як жиди зробили з сьвятим Стефаном. А як послом вийде не той, котрого ми хочемо, лиш який пан, або паньський посіпака, тогди ми спалимо всіх панів, паньські насовиска посилюмо таким трійлом, що вся їх худоба виздохає. По паньським поли посіємо таке насїне, що бурян придавить збіже, а в жнива не вийдемо до роботи, щоби паньске збіже на них зогнило“.

Гласюк не був учений адвокат. Він не знав, що цїсарске право не дозволяє так говорити. Зате покарав его суд. Его закували і відвели до суду. Цілі два місяці сидів він в інквізитї, а на терміні дали ему чотири місяці тяжкого криміналу. Его адвокат виїс рекурс, але се нічо не помогло. Треба відсидїти, тай годї. Завтра мав зголосити ся до суду, а ні, то заведе его жан-дарм.

Не диво, що жінка плаче і нарікає. Що жінці політика, що їй там вибори?! Єї політика, то діти, то хліб для них. Чоботи поскидані в куті хати, будуть цілі чотири місяці ждали на майстра. Не буде комусь заробити, а в хаті ні хліба, ні грошей. Чим она вигодує ті свої діти?! Позичити не ма-де, бо у сусідів такий передновок як і у неї. В пана, ні жида, не просись навіть. Не дасть ні один, ні другий, бо хочуть покарати „бунтатора“. — Коли такий мудрий, коли єму захотіло ся, щоби панам ґрунта відобрати, най гине его жінка, най гинут его діти! — казали. Ще й ексекутника напшлемо.

— Не бійте ся, я ще дома — успокоював єї Тимків брат, Петро. — Я роздобуду ще марних тих пару крейцарів. Не помремо з голоду... А хочби і прийшло ся нам побідувати троха?! Чи не варто потерпіти за сьвяту справу? Коли він за нас всіх тернить, то і ми можемо...

Тимко глянув на него і махнув рукою, як би хотів сказати :

— Дай спокій. Даремна балаканина. Она того не розуміє.

І знов чути було в хаті лиш тихе хлипане жінки і клапане Тимкового молотка.

*

У сїнях риннули двері. До хати увійшов громадський поштар і подав Тимкови грубий якийсь лист. Було там письмо і пятьдесят червоних карток. Тимко прочитав спершу письмо, а відтак одну з червоних карток. На ній зачинало ся так: „**Братя хлопцї!** Велика хлопська нарада відбуде ся в Судовій Вишні дня...“

— Що се? — спитав Петро, коли Тимко сховав папери за пазуху.

Ат, з суду щось — відповів Тимко, а на уста поклав палець і оком глигнув на жінку. Був се для Петра знак, щоби більше не питав, бо жінка не повинна знати, що се. Взяв шапку і вийшов з хати. За хвилю висунув ся тихцем з хати і Петро.

— Хоч сядь тай плач — зачав Тимко. — Завтра два віча. Одно в Перемишлі, друге в Вишні. Агітаційний комітет пише, щоби я розкинув отсю червону відозву в нашім селї і чотирох сусідних, і щобим поїхав сам до Вишні говорити о ґрунтовім катастрі і о законї ловецкім, бо они всі будуть в Перемишлі. До Вишні приїде лиш один бесідник зі Львова і той буде говорив о ґрунтовій посїлости... Тай то непевна річ, чи приїде — пишуть. В Вишні перший раз віче... ще не знають що се таке. Клоніт... Я не можу бути, бо мушу іти сидїти. — Як не приїде той зі Львова, готові люди розійти ся люті, що їх дуримо і другий раз вже не зійдуть ся.

— Я поїду за тебе — перебив єму Петро.

— Ти? Тиж ніколи ще не говорив на вічу.

— Не говорив, але чув як другі говорили. Я вже три рази був на вічу. Усе тямлю. Тямлю все те, що наша ґазета мужицка пише. Як тим людям се лиш скажу, що я чув на тих вічах і вичитав з ґазети, то на перший раз їм ви-старчить.

— Як маєш охоту, то пробуй щастя. Пильнуй лиш язика, щобиш не дістав ся до криміналу, так як я. — Склич настухів і дай їм ті відозви. Най порозносять де треба.

Тимко пішов до хати, а Петро на толоку.

— Хлопці! — гукнув. — Є для вас робота. Беріть отсі листки і порозносїть їх по людях у нас і в чотирох сусїдних селах, так як то ви вже раз зробили. Лиш стережіть ся, щоби не переловив вас який посїпака панський, або старостинський лизун, бо дістанете ся в „холодну“.

Хлопці взяли відозви — кождий по десять — і стали розбігати ся на всі сторони сьвіта.

— Лиш не дайте ся вилапати — кричав за ними Петро.

— Я — я дав би ся ? дивити? — сказав Петрови один з пастухів. — А диви що я маю, і показав ему повну табакерку. — Як би хто мене передержав, синну ему в очи жменю табаки. Цікавий я, чи не пустить ?!

Петро на знак, що хлопець ему сподобав ся, grimнув его кулаком в карк, і з всеї сили пхнув в ту сторону, куда той мав іти. Сам вернув до хати, витягнув зі скринї папери і щоби приготувити ся на завтрашнє віче, став ще раз перечитувати найцікавійші устунн мужицкої газети.

На другий день вибрали ся оба в дорогу, Тимко і Петро. По дорозї учив ще старший брат молодшого, що і як той має говорити на вічу. На двірци в Мостисках розстали ся. Старший брат в один бік до Перемишля, молодший в другий — до Судової Вишні. Коли потяг задержав ся на стациї, увидїв там Петро двох жандармів. Він не мав уже довірїя до австрійської конституції та єї жандармів, тож міркував, як би то не зійти ся з тими сторожами австрійского права. Висїв задними дверми, обійшов цілий потяг і бічною фірткою коло магазину, вийшов перед дворець. Звідтам доперва, як би прийшов з міста,

а не що й не приїхав — зайшов до салї двірця. Він думав, що здібле там може того, що мав зі Львова приїхати на віче. Пізнав би его сей час, бо бачив его вже два рази на вічу в Перемишлі. Хоч як заглядав по усіх кутах, не міг его доглянути. Петро не знав, що той зі Львова, приїхав був до Вишні ще в ночі, а довідавши ся нині рано, що староство заборонило віче „бунтівників“, не ждав довше. Всїв в той самий потяг, до котрого в Мостисках всїв Тимко Гладун, і поїхав на віче до Перемишля.

— Він певно вже в місті — подумав собі Петро — і сам потяг туди.

Іде до міста і зглядає ся, чи не побачить де більшої громадки людей, — бо не знав ще, в котрім домі буде нарада. Зайшов аж на торговицю, але не міг зміркувати, щоби сьогодні люди говорили поміж собою о чімсь иньшій, як звичайно в торговий день.

— Нема иньшої ради — подумав собі Петро, як спитати когось.

Вступив до шинку і присїв ся до стола, де кілька господарів сидїло при пиві. Казав принести і собі пива, закупив цигаро і вмішав ся до розмови. Господарі нарікали, що через якусь пошесть замкнули торг ва свинї.

— Чи се правда — спитав Петро одного, котрий видав ся ему найрозумніший — що у Вишні є сьогодні якась нарада людей з усіх сіл довкола Вишні?

Газда подивив ся на него як теля на нові ворота — і здвигнув плечима. Він не порозумів навіть, о що его Петро питав. Коли Петро став пояснювати, що то є народне віче, газди зачали від него як від повітра відсувати ся, а від-

так один по другім вставали і з шинку повиносили ся. — До шинку увійшов чоловік, котрий знав Петра. Петро не дуже тим втішив ся, бо се був панський лизун і все ішов против тих, що між нарід несли науку і хотїли его усвідомити.

— Ааа — — Ти тут? — заговорив до него той зрадник мужицкої справи. Ти певно на віче прийшов... Прийшов бунтувати нарід? От лїпше зробив биєь, як биєь був сидїв дома, пильнував роботи, бо віче заборонено. Ще й тебе шандарі вхоплять... Так як твого брата.

Петро не хотїв запускати ся в розговори з тим чоловіком, тож заплатив за своє пиво, і вийшов на торговницю.

За Петром пішов і той Юда. Коли зійшов ся з жандармом, показав ему на Петра і сказав до уха. — Се Гласюк з під Мостиск, брат того кримінальника. Приїхав на віче... Щось ще більше хотїв сказати, але в тій хвили озирнув ся Петро і він відійшов від жандарма. Жандарм знав, що якийсь Гласюк з під Мостиск, є великий „бунтатор“ що їздить по вічах, а він мав наказ від старости, добре пильнувати таких бунтаторів.

— А ходїть по „пане“ ту — закликав жандарм до Петра.

Петро удає, що не дочув і не їде. Жандарм жде хвилю, а не діждавши ся, фатиґує ся сам. Підійшов до Петра і каже:

— А ти Гласюк, пощо ти тут прийшов?

Петро сягнув до кишенї, витягнув тютюн і став крутити папіроску. Він від жандарма не мав страху, бо нічо не украв і нікого не убив. А до того є у нас якась конституція, котру на-

віть і жандарми повинні шанувати. Они й на те поставлені, щоби бути сторожами конституції, а не щоби її гвалтувати... Курить собі Гласюк папіроску, а на жандарма і не дивить ся... Не діждавши ся відповіди, жандарм знов до него:

— Ти брат Гласюка — — того, що вирік ся Бога? Ти его слухаеш? Я тебе запру так, як він був запертий.

Петро далі курить папіроску, бо він до жандармів привик вже, і не дуже їх боїть ся. Тогди жандарм каже:

— Ходи зі мною.

— Куди питає Петро.

Жандарм поступив вже пару кроків, а Петро стоїть на місці і курить папіроску. Жандарм бачучи, що парубок не дуже его слухає, змяк троха і не каже вже — як до свого пастуха: „ходи“, лиш ввічливо: „прошу зі мною“.

Петро і тепер думав не рухати ся з місця, але щоби — як то кажуть — від напасти не пропасти, пішов. Іде, і очам своїм не вірить! Може ему сниться? — думає. Протер очи, а се таки правда. Зразу думав, що жандарм заведе его до староства, або й до арешту, а він завів его до шинку. Всяку всячину бачив вже Петро, але не бачив ще такого, щоби мож було арештувати кого до шинку!

— Чи той жандарм то вовк, котрого натура тягне до ліса?... Чи може в Вишні иньша конституція?

Жандарм сів сам на крісло і казав Петрови сісти. Ну — сів він коло него, а жандарм сердито:

— То ти тут приїхав віче робити, против панів бунтувати, від віри відвертати, і людий так учити, як ти сам учений, що зі мною гово-

риш і навіть шапки не скинеш?... Ти перед мною шапки не скидаєш? — повторяє жандарм сердито, коли Петро і не гадав, хоч пізно, здоймити шапку. — Знаєш що я жандарм, а ти хлоп, що я троха ліпше учений як ти, і що я маю право замкнути тебе... як пацюка в свиннику!

Петро бачучи, що се якась напастлива біда, став віча відрікати ся. Щоби напrawdę не по-пасти ся в арешт, взяв ся на спосіб і став кру-тити, — ліпше скажім — брехати.

— Я не Гласюк — каже Петро — я Тимка Гласюка і на очі не бачив. Я на віче не прий-шов. Навіть не знаю, що се таке, то віче. Я їду до Яворова, до моєї нареченої.

Петро мав при собі фотографію дівчини, — се була его наречена, таки з его села — і якийсь старий лист з Яворова. Він показав се жандар-мови. Жандарм задумав ся щось і міркує.

— Гей, буде нова біда — міркує Петро — ліпше було не брехати.

Жандарм підсміхнувся і питає:

— Ідеш пішки, чи їдеш фірою?

— Піду пішки до колії, а відтам поїду.

— Ти мене не здуриш. Знаю я тебе паничу. Знаю вас всіх, які ви мудрі. Нині і в Перемишлі віче. Наше староство мудрійше, то заборонило. Там ні. Тобі тут не повело ся, то ти готов заї-хати до Перемишля. А що би тогди робила твоя дівчина в Яворові? Ще готова розхорувати ся. Коли ти вибрав ся до дівчини, то поїдеш до Яворова. Я тобі покажу, що віче бодай раз від-буде ся без тебе.

Жандарм прикликав фякра і каже Петрови сїдати. Петро скрутив ся і став вибіхувати ся тим, що фякер коштує, а він не має гроший.

— Се нічо. Се такий фякер, що гроший не возьме — відповів жандарм. Казав Петрови всїсти, посадив коло него поліцая, шепнув ему щось на ухо, і казав їхати. — Ідуть они. — До Яворова що раз ближше.

— Що мені робити з моєю бідою? — думає собі Петро. — Утікати не допоможе, бо фякром здоженуть, а тогди ще гірша біда. От лїпше здати ся на Бога. Як буде, так буде. —

Сидить Петро і не рухає ся. Так доїхав щасливо до Яворова, де ще з роду не був. Полїцай, що привіз его, поговорив щось з яворівським поліцайом, відтак сїв на фякра і вернув назад до Вишні... Петро думав, що его біда вже скінчила ся. Але де там! Тепер бере ся сповідати его Яворівський поліцай.

— Зачим ти туду зайшов? — питає.

— Га — думає Петро. — Брехав до тепер, брешу дальше.

— Я — каже — іду до Курник, замовити каменя до жорен, бо в Курниках є найлїпший.

— Гм — Ти до Курник? — питає поліцай, і усміхнув ся злобно. — Коли ти до Курник, то ідиж небоже. Але щоби ти був беспечний, щоби тебе по дорозі ніхто не чіпав ся, то я тебе відведу.

— Іде Петро з поліцайом до Курник. Іде пішки дві милї. Дорога — самий лїс і пісок. Піт з чола лье ся, бо сонце жарить! Зайшли они до Курник. Під корчмою каже поліцай:

— Я своє зробив. Ти іди тепер по камінь або зачим хочеш, а я, відпїчну в корчмі і вертаю до Яворова.

— Що мені тепер робити? — думає Петро.
— Каменя мені не треба... хїба піду до дївчини.

На его щастє, жила у тїм селї дївчина, котру він знав, бо служила колись у попа в его селї. Зайшов у корчму, а там в корчмі тьма народу.

— Добрий вечер — сказав і залїз у куток, щоби заховати ся перед очима сїльського поліцая. Але де там! — не заховав ся. Полїцай приступає до него і питає, за чим він.

— Що тут менї сказати? — зажурился Петро. — Скажу, що до дївчини, то висьміють мене. Парубки готові навіть побити, що якийсь чужий заволока, заходить до їх дївчат. І малиб право, бо як би котрий з них прийшов до нашого села і залицяв ся до наших дївок, миб єму вязи скрутили. — Треба взяти ся на старий спосіб. Зачав брехнею, — брехнею й скінчу.

Петро подумав і каже:

— Я з Пакости під Мостисками. Прийшов зорудувати каменя. Іду до Яцка Стефанюка, лиш не знаю як до него зайти.

Стефанюк, був батько тої дївчини, котру знав Петро. Полїцай завів Петра до Стефанюка. — Добрий вечер — привитали его і просять сїдати на лаву. Петро сїв — відпочиває. Полїцай вийшов, а Стефанюк питає, звідки він.

Петро думає: — брехав я цілий день, то чож я маю тепер правду говорити? — і каже:

— Вертаю зі Львова з маневрів, тай вступив до вас подивити ся, тай децю звідати ся, бо я з вашою дївчиною познакомив ся в Пакости і задумав з нею женити ся.

Старі зраділи. Дали повечеряти і просили спати. Петро ляг спати, і думає собі:

— Брехав я цілий день, аж прів, тепер бодай попоїм собі добре і висплю ся.

Коли на другий день пробудив ся, була вже десята година. Старі гостили его як принца якого. Обіцяли дати морі поля, дві корови, перину і скриню. Умовили ся коли весіле буде, попрацали ся, і гайда до дому...

Іде Петро до дому, тай собі думає:

— Яка то правда на тім сьвітї, яка то та наша конституція! Мого брата за правду, в кримінал заперли, а мене за неправду завели аж до Яворова, — до дівчини.

Один ще лиш клопіт мав Петро. Не знав, як позбути ся першої нареченої — тої, з власного села.

— Один хіба спосіб — думав. — Най жан-дарм вибавить мене з клопоту. Коли він на силу висватав мене в Курниках, найже сам, тамту собі возьме. В той спосіб, наша конституція бодай одно добре діло зробить: висватає дві дівчинї.